

Kuivendamise mõte on teadagi suurendada äravoolu. Kui aga allikas on seotud Ordoviitsiumi veekompleksiga, siis võib selle avamise tagajärjel tõe poolest aset leida õpikutes harva käsitletav juhtum – veetase ümbruskonna kaevudes alaneb. Hiljuti kuulsin, et Häädemeeste kandis langes liivakarjääri ammendamisel veetase ümbruskonna talukaevudes kuni poolteist meetrit.

Kas turba kaevandamine Rannu soost end tasub?

Tundub küll loogiline, et Kiviõli keemiatööstusel on majanduslikult kasulikum kaevandada turvast Kiviõli linna lähedal paiknevast Rannu soost, kui vedada seda Oru turbaväljadelt. Ent Eesti riigis kehtiv säästva arengu seadus on ju ka majandustegevuse alus. Antud juhul püütakse seda seadust rikkuda või vähemalt mitte arvestada. Kui keegi tahab väita, et turba vedu pisut kaugemalt tekitab ettevõttele majanduslikke raskusi või ehk isegi pankroti-ohu, siis häda põhjus on siiski ilmselt milleski muus.

Uppsala linna (Rootsi) kütteks kasutatav turvas tuuakse raudteel kinnistes konteinerites kohale 200 km põhja pool asuvalt turbaväljalt, kusjuures turba kaevandamise ja veoga tegelev firma teenib kasumit. Kiviõli ja Oru turbaväljade vahekaugus on vaid 40–50 km.

Ühe üllatava fakti sain veel teada septembri algul Pärnus toimunud rahvusvahelisel nõupidamisel, kus käsitleti aiandusturba kaevandamisega seotud keskkon-

naprobleeme. Oma ettekandes Eesti turbavarude uurimisest näitas kolleeg Mall Orru tabelit Rannu soo-turbalasuundi kohta. Sealt võis välja lugeda, et ligi meetrise vaid ekspordiks mineva vähelagunenud sfagnumturbakihi all lasuva kuni kolmemeetrise küteturbaks sobiva hästilagunenud turbakihi tuhasisaldus võib (vähemalt paiguti) olla üllatavalt suur – 10–13%.

Olen kuulnud, et sellele turbale tahetakse lisada veel põlevkivituhka ja siis küteturba nime all tarvitada või maha müüa. Mullu müügis olnud proovipartii kvaliteet oli pehmelt öeldes nigel. Sellist kraami tootev firma võib küll pankrotti minna. Kes maksab kinni kahjud? Kardan, et need jäävad eelkõige oma soo kui loodusväärtuse kaotanud kohalike elanike kanda. Siin peaks otsustavalt sekkuma riik, kelle kohus on seista hea loodusvarade säästliku kasutamise eest. ■

1. Maavarade register: registrikaart nr. 198 ja EMK protokoll nr. 99-55 21. detsembrist 1999. Tallinn.
2. Raeymaekers, Geert 2000. Conserving mires in the European Union. Actions co-financed by LIFE-Nature. Ecosystems LTD. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities.
3. Ramst, Rein 1997. Lõppes Eesti turbatootmisalade inventariseerimine. – Eesti Turvas, 1/2: 17–19.

Mati Ilomets (1950) on sooteadlane, TPÜ ökoloogia instituudi vanemteadur, maastikuökoloogia osakonna juhataja.

Sallivusest kaitsmiseni

ERAST PARMASTO

Missuguses ilmas meie küll elame, kus imed nii igapäevased on, et meie neist tähele panemata mööda läheme! Neid on igal pool, need looduse imed..., tõlkis Anton Hansen 1913. aastal Adolf Heilborni eessõna esimesele eestikeelsele, saksa keelest vahendatud looduse entsüklopeediale.

Kas me praegu oskame neid imesid niisama hästi tähele panna, kui Heilborn ja Tammsaare ligi sajand tagasi? Linnalapsed vaatavad televiisori ees huviga BBC loodusfilme, paljud ka Rein Marana südamlikke süvavaatlusi. Prantslaste võetud "Rohurahvas" oli kaks aastat tagasi meil üks menukamaid filme. Paljud lapsed ei erista aga rukist nisust ja kaera odrast, sest pole neist ühtki ligidalt näinud. Mesilaste ja sipelgate eripärast elu tunneme heade raamatute abil, mitte nende endi vaatlemise põhjal.

Looduskaitse tippaegadel oli Eesti looduskaitse seltsil üle 23 000 liikme. See loodusearmastust tõendav ja samal ajal rahvuslikku identiteeti ülal hoidev kogum on praeguses seltsielu laiuvuses hoopis pisikeseks kuivanud. Seltsi oma aja aktiivsuse alustalad pole ju kadunud, hoopis püüdluste

väljendusvormid on teisenenud. Ka looduse kaitse on leidnud uusi avaldumisvorme. Üks neist on seaduse toel teostunud vääriselupaikade otsimine, leidmine ja hoole alla võtmine; seni on neid teada üle kuue tuhande. Eestis on punases raamatus 1318 elusolendite liiki.

Keda me huviga vaatleme, hoiame ja kaitseme? Kas võrdsetena kõiki elavaid, kõiki haruldusi ja iludusi? Nagu kogu Euroopas, nii ka Eestis oleme kaugel nende võrdseks pidamisest. Peamine, paiguti ka ainus looduskaitse objekt on ikka linnud, ka hülged, tiigrid ja vaalad. Lindude kaitsealade süsteem on paremini välja töötatud kui teiste elusolendite oma. Nende kaitseks on vastu võetud Euroopa Liidu lindude kaitse direktiiv, loodud kaitsealade võrgustikke. Ka suurimetajad on tähelepanu väärinud – varasematel aegadel eelkõige jahiloomade arvukuse kindlustamiseks, nüüd ka teistel eesmärkidel. Meie aukartus elu vastu on eristunud mitmeastmeliseks; sellel on huvitavad põhjused ja põhjendused, mille juured ulatuvad aastatuhandete taha. Jättes putukate (nende seas ka liblikate), limuste, vetikate ja muude pisiolevuste käsitlemise teiste hooleks, vaatleksin n.-ö. mudelrühmana seeni.

FOTOD: VELLO LIIV

Ilusaid seeni, kes on meil või mujal punaraamatuis ja kaitse all: lehterüdik (*Tremiscus helvelloides*), must vöötnarmik (*Phellodon niger*), tõmp keelharik (*Clavariadelphus truncatus*) ja maatahed (*Geastrum*).

Euroopa looduslike looma- ja taimeliikide kaitse Berni konventsioonis ega selle lisades seeni seni pole, kuigi mükoloogid on nende lisamist aastaid taotlenud. Vastava ettepaneku peavad tegema mõne riigi valitsusorganid; mullu nõustus Prantsuse valitsus, jäi aga asjaajamise loiduse tõttu hiljaks. Tänavu kordus sama Rootsiga ja asi tuleb konventsiooni nõukogus arutusele ehk alles 2003. aasta lõpul. Põhjus pole seente tahtlik ignoreerimine, pigem looduskaitse juhtivate persoonide ükskõiksus ja kogu tähelepanu pööramine lemmikolevuste kaitsele.

Eesti kaladest on meie punases raamatus 43 protsenti, lindudest ja imetajatest veerandi ümber, soontaimedest umbes viiendik, putukatest ja seentest 2–3 protsenti. Nendel arvudel pole kuigivõrd seost ei liikide suhtelise arvukuse, harulduse ega iluga. Ühe või teise organismirühma osakaal tuleneb peamiselt vastava rühma uurijate arvust ja nende häälekusest, ka liikide efektselt käitumisest (linnud) ja eriti sellest, et “välismaal tehakse nii”.

Kaalukas osa on selles eurooplaste kultuuritagapõhjal. Piiblis räägitakse küll, et rohu ja puud, loomad ja linnud lõi Jumal; mitmeid sadu neist mainitakse ka edasises tekstis nimepidi, kuid seentest pole sõnagi. Veel mõnisada aastat tagasi uskusid õpetatud bioloogidki: seened on Kuradi enese looming. Seened oli kahtlane värk, üle poole maailma rahvastest neid ei söönud.

Viisteist aastat tagasi leidsin ühest USA Harvardi ülikoolis koostatud seenekasvatavate ja -gurmaanide käsiraamatust huvitava aadressi. Michigani osariigi Traverse linnas oli tollal seente julma kohtlemise ärahoidmise rahvuslik ühing, mille eesmärk oli ära hoida seente ja teiste tähelepanuta jäänud või halvasti koheldud elusolendite julm kohtlemine. Küsisin neilt täpsemaid andmeid, aga ju vist ei lasknud tsensor seda kirja Tartust kaugemale. Küllap see on siiani Moskvas mu toimikus näidisenä ebaterve uudishimu kohta. Kogu tollase Nõukogude Liidu looduskaitsealade süsteemis ei töötanud sel ajal ühtegi mükoloogi; botaanikuidki oli viis või kümme korda vähem kui zoolooge. Ka Eestis pole palgaliste keskonna- ja looduskaitsejate arvukas peres ühtegi seeneteadlast. Nii pole mitte ainult meil: mitmetes suurtes läänemaades on seenesüstemaatikuid nimetatud väljasurevaks liigiks.

Punasesse raamatusse või riikliku kaitse alla võtmine ei taga veel tegelikku kaitset, küll aga peegeldab ühiskonna ja selle isendite suhtumist. Kas nüüd just Kuradi loomingu põlgamise tõttu, kuid meie linnalähedastes metsades ja asulate parkides võib siiani näha mittesöödavate seente ümber löödud või isegi purustatud kübaraid. Selline saatus on meil vahetevahel tabanud ka kaitse all olevaid liike. Õnneks ei suhtuta niiviisi tundmatutesse rohttaimedesse ega puudesse. Ometi – viimastel aastakümnetel on see tava kadumas. Laieneb sallivus tavalisest erineva, tundmatu, justnagu ebahariliku suhtes. Pikk maa on veel käia, kuid koos suurema sallivusega oma liigikaaslaste vastu süveneb aegapidi ka mõistev suhtumine teistesse elusolenditesse. Ehk on see muutus ka teistpidine: julmuse vähenemine kaitsetute vastu aitab parandada *Homo sapiens*’i liigisisest suhtlemist. ■

Erast Parmasto (1928) on mükoloog, töötab vanemteadurina EPMÜ zooloogia ja botaanika instituudis. Uurinud nn. kõrgemate seente rühma süstemaatikat.